

Recenzie

Radovan Čikeš: Vzťahy štátu a cirkví na Slovensku. Súčasné usporiadanie a trendy vo vývoji vzťahu štátu a cirkví

Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava 2010, 120 s. ISBN: 978- 80-89096-43-5

Politológ *Radovan Čikeš*, dlhodobo sa venujúci problematike štátu a cirkví, vydal v roku 2010 zaujímavú knihu, ktorou obohacuje súčasnú diskusiu o usporiadaní vzťahu štátu s cirkvami a náboženskými spoločnosťami na Slovensku.

Hoci je náboženstvo v oblasti komparatívnej politológie ešte stále len okrajovou témou, počas posledných dvoch desaťročí došlo k oživeniu záujmu o štúdium náboženstva u malého, ale zvyšujúceho sa počtu odborníkov. Avšak otázky skúmajúce vzťah náboženstva a spoločnosti sú čoraz naliehavšie a aktuálnejšie. Čikeš sa v knihe podujal analyzovať túto problematiku v kontexte vzťahu štát a cirkiev, ktorý je v neustálej dynamike od čias osvietenstva.

Kniha je rozdelená do šiestich základných častí. V prvej časti je objasnený skúmaný kontext a cieľ práce, jej predmet a metóda, ale najmä teoretické vymedzenie členenia vzťahu štátu a cirkví. Najrozsiahlejšiu časť práce tvorí podrobne napísaný analytický prehľad vzťahov štátu a cirkví na Slovensku po roku 1989, ktorý nadväzuje na kapitolu venujúcu sa historickému vývoju vzťahov štátu a cirkví od konca 18. storočia. Okrem analytického rozboru zámerov politických strán a programových vyhlásení vládnych koalícií po roku 1989, dotýkajúcich sa riešenia otázok vzťahu štátu a cirkví, ponúka autor náčrt trendov a vízií vývoja uvedeného vzťahu na Slovensku. Nasleduje časť nazvaná *Systémy vzťahov štátu a cirkví v zahraničí*. Venuje sa v nej komparácii jednotlivých systémov vzťahu štátu a cirkví, pri ktorej vychádza z historického kontextu a konkrétneho spoločenského vývoja v porovnávaných krajinách. Najodvážnejšou časťou práce je posledná kapitola o trendoch a víziách vývoja vo vzťahoch štátu a cirkví na Slovensku.

Nová kniha Radovana Čikeša je doposiaľ najpodrobnejším spracovaním tejto témy vydaným v slovenčine. Autor vychádza z rozsiahleho množstva relevantnej literatúry a ďalších zdrojov. Primárne ide o literatúru politologickú, autor však pracuje i so zdrojmi právnickej, historickej či sociologickej proveniencie. Autor sa knihou snaží naplniť svoj cieľ, a to obohatiť súčasnú prebiehajúcu diskusiu o téme a dospieva k tomu, že pre pochopenie vzťahu štátu a cirkví je potrebné zobrať do úvahy dynamiku vývoja a porozumieť jednotlivým aktérom procesu. Publikácia však vyvoláva aj niektoré kritické otázky. Autor sa vyhol formulácii vlastných záverov, posledná kapitola venujúca sa trendom a víziám je tak len nejakým zhrnutím všeobecných

trendov a možností uberania sa ďalšieho usporiadania vzťahov medzi štátom a cirkvami. Vlastné vloženie či hlbšia reflexia toho, čo sa v spoločnosti odohrávalo a odohráva, tak v práci chýba. Podľa Rolanda Robertsona¹ má globalizácia charakter paradoxu, prináša zároveň absolutizáciu aj relativizáciu. Ide o univerzalizáciu partikulárneho (globálne rozšírenie západnej kultúry) a zároveň o partikularizáciu univerzálneho (západná kultúra sa stretáva s ostatnými kultúrami). Tento paradox sa premieta i do osudu náboženstva: jeho podoba a sociálne úlohy sa prudko menia, niektoré formy slabnú, zatiaľ čo iné sa prudko rozvíjajú. S globalizáciou náboženstva rastie na jednej strane snaha o dialóg, ekumenizmus a medzináboženský dialóg a na druhej strane sa aktivuje náboženský radikalizmus a extrémizmus. Týmto témam, ktoré majú významný vplyv na usporiadanie vzťahov medzi štátom a cirkvami, sa autor napríklad úplne vyhol. Vzťah štátu a cirkví neurčujú len programové vyhlásenia vlády (v tejto časti práce je potrebné oceniť originálny vklad autora) a právne dokumenty, ale najmä pohyby v spoločnosti a spoločenské tlaky, pod ktorými sa tieto dokumenty a vyhlásenia neskôr tvoria.

Autorov metodologický postup je deskriptívno-analytický, pri spracovaní jednotlivých tematických okruhov výskumu vychádzal z interpretácie dejín súčasnosti, ktorá je v odbornej literatúre veľmi flexibilná. Z hľadiska empiricko-analytických prístupov sú v práci použité predovšetkým výsledky sociologických prieskumov, ktoré poskytujú istý momentálny obraz o danej skutočnosti, ale aj ich funkčné zakomponovanie do vývojovej línie.

Všeobecne však môžeme konštatovať, že kniha Radovana Čikeša predstavuje významný prínos pre poznanie súčasného usporiadania vzťahov štátu a cirkví. Svetové udalosti nás čoraz častejšie presviedčajú, že náboženstvo je a stále bude dôležitým faktorom v politike. Významné štúdie o náboženstve a politike sú relatívne nové, pretože dominantné práce a myslenie v sociológii a politológii sa prikláňali k téze, že náboženstvo sa stane postupne irelevantným v spoločenskom živote. Spolu s nájdením nových globálnych trendov (ako je ekonomická globalizácia, demokratizácia) sa počiatočné fázy výskumu úlohy náboženstva v politike musia opierať o nejasne vymedzené koncepty a zovšeobecňovania. Toto je typické aj pre literatúru týkajúcu sa problematiky vzťahov štátu a cirkví. Ako však výskumná agenda v tejto oblasti napreduje, buduje sa aj metodologická norma. Výskumníci dnes rozvíjajú základnú mikroúroveň, ktorá umožní empiricky otestovať množstvo hypotéz spojených s usporiadaním vzťahov štátu a cirkví. Preskúmanie tejto oblasti môže priniesť značné výhody nielen pre politickú vedu. Kniha je vhodná pre politológov, právnikov, sociológov, historikov, ale i ekonómov a politikov, a aj ako vysokoškolská učebnica v špecializovaných predmetoch. Zároveň je však napísaná pútavým

¹ Roland Robertson sa prvý venoval téme „náboženstva a globalizácie“ v diele *Globalization – Social Theory and Global Culture*. Sage Publications Ltd, 1992, s. 224.

a zrozumiteľným jazykom, ktorý ju sprístupňuje ako dôležitý zdroj informácií i pre širšiu odbornú verejnosť.

Lucia Grešková